

DE IK-SPLIJTING VAN DE MAN MOZES EN DE INSCHEURING IN ZIJN IK

Een commentaar bij Freuds Mozeswerk,
zijn Ik-splijtingstekst en de Wolfmancasus

SAMENVATTING

Deze studie is voor het grootste deel gewijd aan een tekstanalyse van Freuds Mozeswerk (1939), de Wolfmancasus (1914 - 1918) en de Ik-splijtingstekst (jan 1938 - 1940). In de loop van deze tekstanalyse wordt de vruchtbaarheid en samenhang van deze geselecteerde teksten voor een interpretatie van de laatste stappen in Freuds zelfanalyse aangetoond.

Het **eerste deel** is geheel gewijd aan het Mozeswerk.

Aan de hand van de drie voorwoorden in dit werk worden hypothesen ontwikkeld omtrent de verschillende fasen in het tot stand komen van het Mozeswerk en de uiteindelijk gepubliceerde constructie, die Freud uit het geschreven materiaal samenstelde.

Zo zijn hoofdstuk I en II stukken uit een eerste Mozesversie, die geschreven werd in 1934. Het uitgebreide derde hoofdstuk is echter voor het grootste deel een voor de tweede keer geschreven Mozesversie die geschreven werd in 1938, waarin Freud het meest 'aanstootgevende' restant van zijn eerste Mozesversie op het laatste moment invoegde. Dit restant van de eerste Mozesversie vindt men in hoofdstuk III, tweede deel, van p. 211 tot 239 (in de Duitse uitgave G.W. XVI. Nederlandse Freud-editie, Cultuur en Religie 6, p. 121 tot 148). Beide versies, het restant van de eerste Mozesversie en de tweede Mozesversie blijken bij vergelijking op belangrijke punten te verschillen.

De betekenis van deze bijzondere constructie voor de uiteindelijke interpretatie van het Mozeswerk wordt uitvoerig nagegaan.

Zo blijkt Freuds interpretatie van de joods-christelijke religie in de eerste Mozesversie uit te gaan van een almachtsconstructie, waarbij hij als schrijver de plaats inneemt van de oervader casu quo Mozes. Tegelijk is deze almachtsconstructie geloofend, hetgeen de impasse verklaart waarin Freud terechtkwam met deze versie, en waardoor hij jarenlang niet tot publicatie van zijn Mozeswerk kwam.

Pas na het schrijven van de Ik-splijtingstekst (jan 1938. *Die Ichspaltung im Abwehrvorgang* G.W. XVII, p. 59 - 61. Nederlandse Freud-editie, Psychoanalytische theorie 3, p. 251 - 254), die in feite het ook in de eerste Mozesversie werkzame loocheningsmechanisme analyseert, komt er geleidelijk een ontwikkeling bij Freud op gang, die leidt tot het schrijven van een nieuwe versie. Deze nieuwe versie, de tweede, zet enerzijds een streep door de (be)rekening van de eerste versie, waardoor deze eerste versie in zijn oorspronkelijke opzet vernietigd wordt, en waardoor anderzijds deze eerste versie als ingevoegd restant in de tweede versie de bekentenis wordt van de moord die Freud pleegde op de vaderfunctie in zijn eerste Mozesversie.

Na vastgesteld te hebben dat Freud in zijn tweede Mozesversie de Wolfmancasus - zij het verhuld - als enige klinische illustratie bij zijn tekst aanhaalt en opnieuw analyseert (G.W. XVI, p. 183-185) en dat ook de Ik-splijtingstekst grotendeels berust op materiaal uit deze casus, gaat het **tweede deel** van de studie uitvoerig in op de Wolfmancasus (1914 - 1918. G.W. XII, p. 29 - 157. Nederlandse Freud-editie, Ziektegeschiedenissen 3).

Dit deel analyseert niet alleen grote delen van de tekst van deze casus, maar ook andere, latere teksten waarin de Wolfman, verhuld of onverhuld, opduikt en die aangeven dat Freud bleef worstelen met de moeilijk toe te geven problemen die hij had met dit 'analytisch voorbeeld' dat maar niet wilde genezen. Onze analyse spitst zich toe op een korte briefwisseling tussen Freud en de Wolfman (1926), mede tegen de achtergrond van diens latere analyse bij R. M. Brunswick. Onze analyse toont aan dat zowel voor Freud als de Wolfman de analyse bleef steken op hun beider loocheningsmechanismen, waardoor de overdracht van beide kanten een frauduleus karakter kreeg.

Na de lange omweg via de Wolfmancasus geeft het **derde deel** van de studie een tekstanalyse, regel voor regel, van de korte, maar zeer condensante Ik-splijtingstekst. Het voorafgaand onderzoek van het Mozeswerk en de Wolfmancasus maakt het nu makkelijker om het verband en de relevantie aan te geven van de Ik-splijtingstekst voor het begrijpen van de Wolfmancasus en de scharnierfunctie die de Ik-splijtingstekst had en heeft voor het doorbreken van de loochening in de eerste Mozesversie, waardoor het Mozeswerk voltooid kon worden.

De loochening, die een centrale rol speelt in het Mozeswerk (en de Wolf-

mancasus), wordt nu opnieuw onderzocht vanuit de Ik-splijtingstekst. De complexe karakteristieken van de loochening, zoals we die in Freuds tekst(en) vinden, maken een duidelijk onderscheid mogelijk van dit gebeuren met zijn opvattingen omtrent 'ontkenning' en 'verdringing' ('Verneinung' en 'Verdrängung').

Het is deze Ik-splijtingstekst die het uiteindelijk voor Freud mogelijk zal maken in zijn Mozeswerk de stap te zetten van een (geloochende) 'Ik-splijting van de man Mozes/Freud' naar het vaststellen van een 'inscheuring in zijn Ik' ('Einriss im Ich'. Ik-splijtingstekst).

Een **vierde deel** probeert na te gaan in hoeverre Freud met zijn Mozeswerk zijn intentie realiseert, een psychoanalytische bijdrage te leveren tot het verstaan van voornamelijk de joods-christelijke religie.

Dit deel recapituleert hiervoor het eerder gedane werk en stelt vast dat het Mozeswerk in de eerder ontdekte latente structuur (zie deel een van de studie) de religie-interpretatie van de eerste Mozesversie aan de kaak stelt als een geloochend almachtsverband tussen religie en psychoanalyse, dat in feite destructief is zowel voor de psychoanalyse als voor de religie.

Pas in de tweede Mozesversie, en niet zonder de bekentenis van de almachtsmoord op de vader en moeder functie die de invoeging van de eerste Mozesversie aan de orde stelt, kan Freud een communicatie openen tussen religie en psychoanalyse, die creatieve mogelijkheden bevat voor beiden, zonder dat beide verward of tegen elkaar uitgespeeld worden.

Dit deel brengt dan ook naar voren dat Freud in zijn Ik-splijtingstekst en Mozeswerk niet alleen levenslange problemen beter wist door te werken, en dus in die zin profiteerde en iets ontving uit zijn psychoanalytisch zelfonderzoek, maar dat hij daarbij ook profiteerde en iets ontving van met name de joods-christelijke religie.

Hoewel er terecht allerlei kritische opmerkingen te maken zijn over Freuds opvattingen omtrent het bijbelse joden -en christendom, die pas vanuit zijn zelfanalytisch proces begrijpelijk worden, tracht dit deel aan te tonen dat de meer wezenlijke voorstellingen van de joods-christelijke religie die Freud dan interpreteert, een goede weergave zijn van de 'religie van zijn vaders', waarmee hij van kindsbeen af opgroeide. Verder trachten wij in dit slotdeel duidelijk te maken dat de invloed van deze voorstellingen ook terug te vinden is, zij het op latente wijze, in Freuds interpretatie van deze religie. De wisselwerking van een interpretatie van de

joods-christelijke religie door Freud enerzijds, en de latente invloed van het joods-christelijke denken in zijn eigen zelfanalyse anderzijds, wordt aangetoond vanuit de teksten van de profeet Hosea en een belangrijke tekst van Paulus (Rom 7, 7-25). Onze studie spreekt hier van een wederzijdse interpretatie, oftewel een 'interpenetratie', tussen Freud en Hosea en tussen Freud en Paulus.